

A könyvtárközi kölcsönzés az igényeket háromféle módszerrel elégítette ki:

- > dokumentummásolat-küldő szolgálatok igénybevételével – 62 cikk (52%), ebből 58 cikk az UnCovertól, a többi a BLDSC-től, a UMI-től és a Citadeltől;
- > könyvtárközi kölcsönzésen keresztül – 54 kérés (44%);
- > közvetlenül a kiadótól – 7 kérés (4%).

Érdekes megjegyezni, hogy a lemondott folyóiratok tekintetében a dokumentumküldő szolgálatok 52%-os igénybevétele messze meghaladja átlagos igénybevételüket (az összes kérés 24%-a). Tőlük volt beszerezhető a természettudományi könyvtárból jött igények 53%-a, míg 37% könyvtárközi kölcsönzésen keresztül (28 dokumentum), és 10% közvetlenül a kiadótól (7 dokumentum).

A folyóiratok lemondásakor rendkívül fontos annak a vizsgálata, hogy az adott cím hol található még meg. Az 58 lemondott címet elsősorban az OCLC-nél és az UnCovernél keresték, majd más szolgáltatóknál is. Az OCLC szerint mind az 58 cím járt más könyvtárba, 4-nél jelzett esetleges hozzáférési problémákat. Mivel Illinois államban sok kutatóintézet, egyetemi könyvtár stb. működik, az 58 címből egy olyan volt, amelyre csak egy könyvtárban fizettek elő, a többi két vagy több helyen is rendelkezésre állt. Az UnCovernél az 58 címből 49 volt elérhető, a UMI-nál 33, a BLDSC-nél 42. 25 cím mindhárom dokumentumküldő szolgáltatónál elérhető volt, és számos más könyvtárban is, 3 cím csak a könyvtárakban volt megtalálható.

A lemondás fő célja a megtakarítás volt. A 124 igény kielégítésének költsége 773,45 dollárt tett ki (6,24 USD/cikk). Az eltelt évek sok változást hoztak a felhasználók és a könyvtárosok számára a folyóiratok terén. 1990-hez képest 28%-kal nőtt a cikkmásolatok iránti igények száma. A könyvtárosok megtanulták a dokumentumküldő szolgálatok használatát. Fejlődtek a távadatátviteli lehetőségek. 1993-ban egy kísérleti projekt indult a különböző technológiák használatára a dokumentumküldő szolgálatokban. Az első évben csak az UnCover szolgáltatásait vették igénybe, a második

évben bevontak más cégeket is, elsősorban olyanokat, amelyek az OCLC-n keresztül voltak elérhetőek.

Országos trendnek tekinthető a könyvtárközi tevékenység finanszírozása a beszerzési keret terhére. Jelenleg a SIUC már ezt a gyakorlatot folytatja. 1995-ben a természettudományi könyvtár is elkezdett egy projektet, hogy a sürgős igényeket dokumentumküldő szolgálatok által elégítsék ki. Néhány ügynökségnél letéti összeget helyeztek el, és megvizsgálták a teljesítési időt. Bebizonyosodott, hogy a dokumentumellátó szolgálatok sokkal gyorsabban teljesítik a kéréseket, mint a hagyományos könyvtárközi kölcsönzés: átlagosan 3,6 nap alatt, szemben a hagyományos könyvtárközi módszerek 14,6 napjával. Ugyan a dokumentumküldő szolgálatok esetében is széles a szóródás (a teljesítés egy és 10 nap között mozog), ám a hagyományos könyvtárközi kölcsönzés esetén 4 és 60 nap között. A gyors teljesítés érdekében megállapodást kötöttek a Federal Express-szel. A cél a hagyományos könyvtárközi kölcsönzés és a dokumentumküldő szolgálatok közötti egyensúly kialakítása a legjobb minőség, a legrövidebb átfutási idő és legolcsóbb megoldás érdekében. További kísérlet irányul a FirstSearch szolgáltatás igénybevételére és a World Wide Weben való kölcsönzési forma kifejlesztésére.

Az elektronikus kiadványok rövidesen újabb tényezőket jelentenek az információellátásban. Mindaddig, amíg a szükséges cikket korszerű technológiával nem lehet ugyanolyan könnyen és gyorsan megtalálni, mint ahogy a polcon, a folyóiratok megléte kontra elérése probléma lesz a könyvtárak számára. Miközben szembesülnek a hagyományos gyűjtemények és az új formák közötti egyensúly megteremtésének kihívásával, szolgáltatásaik jobbítására olyan módszereket kell keresniük, amelyek a felhasználók számára is átláthatóak.

/KILPATRICK, T. L. –PREECE, B.G.: Serial cuts and interlibrary loan: filling the gaps. = Interlending & Document Supply, 24. köt. 1. sz. 1996. p.12–20./

(Viszocsekné Péteri Éva)

Miért kér Finnország oly sok dokumentumot külföldről?

Egy 1990-ben lefolytatott *felmérés* szerint Finnország a második helyen állt a könyvtárközi kölcsönzés keretében külföldről kért dokumentumok számát illetően: a kérések száma 30 893 volt. (Egyébként csak két másik ország, Ausztria és Dánia kért 20 000-nél többet.) Ennek több oka is lehetett. Rosszul működik az országos könyvtárközi kölcsönzési rendszer? Gyengék a gyűjtemé-

nyek? Lassúak és megbízhatatlanok a hazai szolgáltatók? Nagy a finn kutatók információéhsége? E kérdések tisztázása végett 1992 nyarán az Információellátás Finn Tanácsa (TINFO) vizsgálatot folytatott le.

A könyvtárközi kölcsönzés rendszere az országos ellátásért felelős könyvtárak, a köteles példányokban részesülő könyvtárak, más tudományos

és egyetemi könyvtárak, valamint a közművelődési könyvtárak hálózatán alapszik. A vizsgálatba négy országos szakkönyvtárat vontak be (*Helsinki Egyetemi Könyvtár* – humán tudományok, *Tamperei Egyetemi Könyvtár* – társadalomtudományok, *Helsinki Műszaki Egyetemi Könyvtár* – műszaki és kapcsolódó tudományok, *Országos Egészségügyi Könyvtár* – orvostudományok); e négy könyvtár 10 687 kérést küldött külföldre, az összes kérések egyharmadát. Az állományok erejére a rendelt anyagból következtettek, a könyvtárközi kölcsönzési rendszer működését pedig helyszíni látogatásokkal, a könyvtárosokkal folytatott interjúkkal vizsgálták. A kéri lapokat a könyvtárak nyilvántartásaiból vették elő; ezek meglehetősen heterogén képet mutattak, ezért felvetődött egységesítésük szükségessége.

A vizsgált kérések azt mutatták, hogy 25 országból 180 forrást vettek igénybe, közülük a legintenzívebben a BLDSC-t (a kérések 38,5%-a irányult ide). Az északi országok a kérések 34%-át teljesítették. A 25 legnagyobb szolgáltatótól érkezett a dokumentumok 80%-a, s 30 napon belül teljesült a kérések 80%-a.

A négy könyvtár válogatás és megkötés nélkül mindenkitől felvette kérését, s kettő közülük más könyvtárak és információs központok számára közvetítőként is szolgált. Az eljárás ugyanaz volt mind a négy helyen: először saját állományukból, majd a hazai könyvtárakból igyekeztek a kérést teljesíteni, s csak ezután fordultak – a felhasználó beleegyezésével – külföldi könyvtárakhoz. Először az északi országokban néztek körül, majd a negyedik lépésben másutt; mindenekelőtt a BLDSC-hez fordultak. Tehát a külföldi ellátókat nem részesítették előnyben a hazaiakkal szemben.

Az ipar igényeit Finnországban a tudományos könyvtárak elégítik ki; pl. a Helsinki Műszaki Egyetemi Könyvtár teljes könyvtárközi kölcsönzési forgalmának a 80%-át teszik ki az innen érkező kérések. Mégsem az ipar erőteljes információigénye magyarázza a kiemelkedően sok külföldi kérést. A korlátozások nélkül igénybe vehető, jól működő szolgáltatás az, ami ösztönzi a keresletet.

A kérések 46,5%-a cikkekre, 27,2%-a monográfiákra és 17,6%-a konferenciaanyagokra irányult. A kutatási jelentések és disszertációk iránt kisebb volt a kereslet, valószínűleg az intenzív cserekapcsolatok miatt. Túlnyomóan a 80-as és 90-es

években megjelent anyagot kérték (70%), a kurrens anyagra a kérések 30%-a esett. A kért anyag felét az USA-ban és Angliában publikálták, a másik fele 44 ország között oszlott meg; a nyelvek között az angol dominált (87%), a maradék 13%-on 13 nyelv osztozott. Tartalmilag a kéréseket 340 csoportba osztották; 120 csoportba csak 1–3 kérés esett, jelentős mennyiségű kérés csak néhány szakcsoportban mutatkozott.

A cikkekre irányuló kéréseket külön is vizsgálták. A 855 kérés 663 folyóirat között oszlott meg. A 663 folyóiratcím 30%-a megtalálható finn könyvtárban is. A rájuk irányuló 259 kérést mégis külföldről kellett kielégíteni, mert

- hiányos volt a sorozat,
- az előfizetést később indították, mint a keresett évfolyam,
- csak a keresetnél korábbi évfolyamok voltak meg, mert az előfizetést törölték.

Igy csupán 67 olyan kérés került külföldre, amely hazai könyvtárból is kielégíthető lett volna.

A társadalomtudományok, a humán tudományok és az orvostudomány terén a kérések nagyobb része esett a *b)* kategóriába, tehát a gyűjtemények erősödnek e területeken. Ezzel szemben a műszaki tudományok terén a kérések 40,7%-a tartozik a *c)* kategóriába, és 20,7%-a a *b)-be*, tehát a gyűjtemények gyengülnek. Bebizonyosodott azonban, hogy nem azért küldenek sok kérést külföldre, mert a kért anyag hazai lelőhelyét nem tudják megállapítani.

A fentiek alapján a kérések nagy számának okát máshol kell keresni. Az egyik ilyen ok az lehet, hogy a finn egyetemi hálózat sok egységből áll, s ennek következtében a leginkább keresett anyag bőségesen áll rendelkezésre hazai gyűjteményekben, viszont a ritkábban használt anyag beszerzésére kevesebb pénzt fordítanak. Egy másik ok az, hogy a finn kutatók sokkal erősebben támaszkodnak az irodalmi forrásokra, mint más országok kutatói. (Egy vizsgálat 60 svéd disszertációban 9417 irodalmi hivatkozást talált, 60 finnben pedig 14 045-öt.)

/SÖDERGÅRD, P.: Why does Finland make so many International ILDS requests? = Interlending and Document Supply, 24. köt. 3. sz. 1996. p.12–16./

(Papp István)